

УДК 341.24

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.3.14>**К. С. Зверева**

доктор філософії з міжнародного права,
старший викладач кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету

ЗАСТОСУВАННЯ ЮРИСДИКЦІЇ ДЕРЖАВИ ПОЗА ЇЇ ТЕРИТОРІЄЮ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ТА МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА

У статті досліджено правові основи та сучасну практику здійснення державної юрисдикції за межами національної території. Зростаюча кількість ситуацій, коли держави прагнуть застосовувати свою юрисдикцію екстериторіально, є важливою проблемою в сучасних міжнародних відносинах, що зумовлена глобалізацією, зростанням транснаціональних злочинів, таких як тероризм, корупція та кіберзлочинність. Ці екстериторіальні дії створюють проблему у балансуванні необхідності забезпечення підзвітності та дотримання правових норм з імперативом поваги до суверенітету інших держав.

Проаналізовано міжнародно-правові стандарти та основні принципи, що регулюють екстратериторіальну юрисдикцію, зокрема принципи, на яких вона базується (територіальний, персональний (на основі національності), охоронний, універсальний). Хоча міжнародне право традиційно обмежує примусову владу держави її власними кордонами, воно загалом дозволяє поширення національних законів екстериторіально, за умови існування визнаних підстав і відсутності порушення імперативних норм чи суверенітету інших держав, що підтверджено справою "Lotus" (1927). У дослідженні підкреслюється, що ефективна екстериторіальна юрисдикція вимагає дотримання міжнародно-правових обмежень та активної міждержавної співпраці для запобігання конфліктам. Увага зосереджується на міжнародній практиці, демонструючи широке застосування Сполученими Штатами своїх законів екстериторіально, часто на основі «американського елементу». Це часто викликає критику, зокрема з боку держав Європейського Союзу, що розглядають це як порушення суверенітету та використовують «блокуючі статuti». І навпаки, GDPR ЄС розширює свою дію на іноземні компанії, які обробляють дані громадян ЄС. У кримінальних справах такі країни, як Канада, Австралія та Україна (за тяжкі міжнародні злочини через універсальну юрисдикцію), переслідують злочини, скоєні за кордоном. У статті робиться висновок, що хоча екстериторіальна юрисдикція має вирішальне значення для забезпечення відповідальності за транснаціональні злочини (наприклад, воєнні злочинці, терористи) та гармонізації правових стандартів, її одностороннє застосування може призвести до юрисдикційних конфліктів та дипломатичних суперечок. Таким чином, її законне здійснення вимагає чіткого дотримання міжнародно-правових стандартів та поваги до суверенітету інших держав.

Ключові слова: екстратериторіальна юрисдикція, територіальний принцип, персональна юрисдикція, універсальна юрисдикція, суверенітет, міжнародно-правові стандарти, міжнародна практика.

Постановка проблеми. У сучасних міжнародних відносинах все частіше виникають ситуації, коли держава прагне застосувати свою юрисдикцію за межами власної території. Глобалізація, розвиток транснаціональних правопорушень, боротьба з міжнародним тероризмом, корупцією, кіберзлочинністю та інші виклики спонукають держави притягати до відповідальності осіб або регулювати діяльність, що відбувається за кордоном. Такі екстериторіальні

дії нерідко породжують проблему балансу між забезпеченням невідворотності покарання чи дотримання норм права і повагою суверенітету інших держав. Відтак постає проблема: якою мірою міжнародне право дозволяє або обмежує здійснення державами юрисдикції поза національною територією, та як світова практика втілює ці стандарти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання екстратериторіальної (поза

територією держави) юрисдикції привертало увагу багатьох науковців у галузі міжнародного права. Зокрема, різні аспекти цієї проблематики досліджували іноземні вчені, такі як: К. Александер, С. Емменеггер, К. Джойнер, Т. Руїс, К. Райнгер, Дж. Шмідт, а також вітчизняні дослідники – С. М. Вихрист, Р. Ш. Бабанли, А. В. Радзівілл та інші. У роботах цих авторів розглядалися принципи юрисдикції держав, випадки екстратериторіального застосування законів (наприклад, так званої «юрисдикції довгої руки» США) та питання універсальної юрисдикції в боротьбі зі злочинами проти людства. Водночас залишається дискусійною низка аспектів, зокрема узгодження національних підходів із міжнародно-правовими стандартами та забезпечення балансу між суверенними правами держав і потребою протидії транскордонним правопорушенням.

Метою статті є проаналізувати міжнародно-правові стандарти щодо здійснення державної юрисдикції поза межами її території та висвітлити міжнародну практику реалізації такої екстратериторіальної юрисдикції.

Виклад основного матеріалу. Міжнародно-правові стандарти екстратериторіальної юрисдикції. У міжнародному праві юрисдикція держав традиційно розглядається як територіальна: держава вправі повною мірою здійснювати владні повноваження лише в межах власної території [1]. Відповідно, існує загальне правило, що без спеціального дозволу (міжнародно-правової підстави) держава не може здійснювати свою владу (наприклад, правоохоронні функції) на території іншої суверенної держави [1]. У цьому сенсі примусова (виконавча) юрисдикція є строго територіальною та реалізується лише в межах державних кордонів або за згодою іноземної держави. Разом з тим, міжнародне право не встановлює абсолютної заборони на те, щоб держава поширювала дію своїх законів чи рішень судів на осіб і події за межами території [1]. Ще у рішенні Постійної палати міжнародного правосуддя у справі «Лотус» (1927) було підтверджено, що за відсутності відповідної заборони держава має право на власний розсуд встановлювати межі дії свого законодавства, засновані на визнаних принципах, і тим самим здійснювати певну юрисдикцію стосовно осіб чи актів за кордоном [1]. Іншими словами, міжнародне право залишає державам широку дискрецію щодо встановлення так званої прескриптивної юрисдикції (правотворчої юрисдикції) стосовно подій і осіб поза

їх територією – за умови, що вони не порушують конкретних імперативних норм чи заборон міжнародного права [1]. При цьому вимога до держав полягає лише в тому, щоб вони не виходили за межі обмежень, встановлених самим міжнародним правом; все, що не заборонено міжнародним правом, вважається допустимим у питанні екстратериторіальної юрисдикції [1]. Саме суверенітет держави слугує юридичною основою здійснення такої юрисдикції в дозволених межах [1].

Отже, нормативні міжнародно-правові стандарти зводяться до такого: держава не може здійснювати примус на території іншої держави без її згоди, але може встановлювати дію свого закону щодо діянь або осіб за межами території, якщо на те існує загальновизнана правова підстава. Міжнародне звичаєве право виробило кілька принципів юрисдикції, які визнаються легітимними обґрунтуваннями для екстратериторіального застосування права держави. Зокрема, традиційно виділяють такі юрисдикційні принципи: територіальний, активний персональний (національний), пасивний персональний, принцип захисту (охоронний) та принцип універсальної юрисдикції [2, с. 101]. Територіальний принцип передбачає виключну компетенцію держави щодо всіх осіб і подій на її власній території і є фундаментальним в міжнародному праві [1]. Однак, як зазначено у справі «Лотус», принцип територіальності кримінального закону не є абсолютним, адже майже всі правові системи передбачають можливість поширення дії законів на злочини, вчинені за кордоном. Інші принципи дають можливість певного розширення національної юрисдикції поза межами території: так, активний персональний принцип дозволяє державі притягати до відповідальності своїх громадян, які вчинили правопорушення за кордоном; пасивний персональний принцип – притягати іноземців, якщо жертвами злочину є її громадяни; охоронний принцип обґрунтовує юрисдикцію для захисту національних інтересів держави (наприклад, у справах про злочини проти державної безпеки, валюти, владних інститутів тощо, навіть якщо діяння сталося за кордоном і здійснене іноземцем). Нарешті, принцип універсальної юрисдикції передбачає, що деякі особливо тяжкі злочини проти міжнародного права (такі як геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності, піратство тощо) є настільки шкідливими для всього світового співтовариства, що будь-яка держава вправі (а подекуди й зобов'язана)

здійснювати переслідування таких діянь незалежно від місця їх вчинення і громадянства правопорушників. Цей принцип знайшов відображення, зокрема, у багатьох міжнародних договорах, які прямо зобов'язують держави здійснювати кримінальну юрисдикцію на основі принципу *aut dedere aut iudicare* (або видати правопорушника, або судити його самим) щодо міжнародних злочинів.

Слід підкреслити, що міжнародне право хоча і дозволяє зазначені форми екстратериторіальної юрисдикції, але водночас встановлює обмеження для запобігання зловживанням. Зокрема, екстратериторіальне здійснення юрисдикції не повинно порушувати суверенітет іншої держави або основоположні принципи невтручання у внутрішні справи. У доктрині зауважується, що сама можливість реалізації державою позатериторіальної юрисдикції часто заперечується або критикується, якщо вона суперечить принципам суверенної рівності та невтручання [5, с. 659; 6, с. 60]. Так, одностороннє екстериторіальне застосування національного законодавства інколи розглядається як посягання на юрисдикцію іншої держави та викликає дипломатичні протести. Науковці звертають увагу, що будь-яка екстериторіальна юрисдикція потребує достатнього «зв'язку» між державою та ситуацією, на яку поширюється дія її права, аби таке поширення вважалось легітимним [3, с. 640; 4, с. 60]. У судовій практиці також вироблено критерії, які обмежують екстратериторіальні зазіхання: наприклад, Європейський суд з прав людини, тлумачачи поняття «юрисдикція» у ст. 1 Європейської конвенції [5], визначив особливі виняткові ситуації, за яких держава несе відповідальність за межами своєї території (ефективний контроль над іноземною територією чи військовими, державні агенти за кордоном тощо). Таким чином, міжнародно-правові стандарти екстратериторіальної юрисдикції можна узагальнити так: держава вправі встановлювати дію своїх законів щодо осіб і подій за кордоном на визначених міжнародним правом підставах (принципах), але здійснення такої юрисдикції не повинно суперечити суверенітету інших держав та імперативним нормам міжнародного права [6, с. 440].

Міжнародна практика здійснення екстратериторіальної юрисдикції. Практична реалізація зазначених принципів різниться від держави до держави і нерідко стає предметом міжнародних дискусій. Сполучені Штати Америки традиційно широко використовують можливості

екстратериторіального застосування свого законодавства, особливо на основі активного персонального та охоронного принципів. У законодавстві та правозастосовній діяльності США сформувалося поняття так званого «американського елемента», наявність якого обґрунтовує застосування юрисдикції США до іноземних осіб. Зокрема, американські суди та органи вважають, що юрисдикція США поширюється, якщо в справі простежується зв'язок зі США, як-от: суб'єкт є дочірньою компанією або знаходиться під контролем американської компанії чи громадянина США; транзакція проходила через фінансову систему США (наприклад, розрахунки в доларах через американські банки); у ланцюгу постачання товарів присутні компоненти або технології, що походять зі США тощо [2, с. 460]. Такий підхід дозволяє США притягати до відповідальності іноземні компанії і фізичних осіб за діяння, вчинені за межами території США, якщо вони опосередковано «зачепили» інтереси чи інфраструктуру Сполучених Штатів. Яскравим проявом цього є екстериторіальні економічні санкції США: американське санкційне законодавство (наприклад, закони на виконання режимів санкцій щодо третіх країн) встановлює, що не тільки американські особи, а й іноземні суб'єкти зобов'язані дотримуватися санкцій, якщо їхня діяльність має певний зв'язок із США (американські товари або валюта, контрагент-резидент США тощо) [2, с. 463–464]. Така «довга рука» американської юрисдикції викликає критику з боку інших держав, які розглядають це як порушення принципу невтручання. Наприклад, Європейський Союз офіційно заперечує екстериторіальну дію американських санкцій, вважаючи, що юрисдикція при накладенні санкцій повинна ґрунтуватися лише на територіальному принципі або активному національному принципі (громадянстві). У ЄС діє навіть так званий «блокуючий статут» – Регламент (ЄС) № 2271/96 [7], що забороняє європейським компаніям виконувати певні екстериторіальні санкційні вимоги інших держав та не визнає за ними юридичної сили в Європі. Таким чином, у сфері економічних обмежувальних заходів спостерігається протистояння: США наполягають на широкому екстериторіальному охопленні своєї юрисдикції, тоді як ЄС та інші країни прагнуть звужити такі претензії і захистити свій суверенітет від чужих законів [2, с. 468].

В інших сферах практики держав також демонструють як співпрацю, так і конфлікти

щодо екстратериторіальної юрисдикції. У боротьбі зі злочинністю багато країн застосовують активний та пасивний персональні принципи. Наприклад, Канада або Австралія можуть переслідувати своїх громадян за сексуальні злочини проти дітей, вчинені за кордоном, для запобігання так званому «сексуальному туризму» – ці випадки ґрунтуються на активній персональній юрисдикції. Франція та Іспанія свого часу намагалися застосувати пасивну персональну та універсальну юрисдикцію, відкриваючи кримінальні провадження проти іноземних посадовців, обвинувачених у порушенні прав людини (відомі справи Піночета, Шарона та ін.). Такі дії часто спричиняли дипломатичні суперечки, але водночас стимулювали розвиток міжнародного права в напрямі неприйнятності безкарності за найтяжчі злочини. Особливо показовою є практика реалізації універсальної юрисдикції щодо міжнародних злочинів: після Другої світової війни принцип універсальної юрисдикції був застосований у Нюрнберзькому та Токійському процесах (хоча формально вони були здійснені міжнародними трибуналами). У подальшому держави поступово імплементували цей принцип у своє національне право. Наприклад, закон Німеччини (Кримінальний кодекс) [8] дозволяв національним судам розглядати справи про геноцид, воєнні злочини, навіть якщо ні злочинець, ні жертва не є їх громадянами.

Так, Україна у 2019–2022 рр. внесла зміни до кримінального законодавства, прямо запровадивши можливість притягнення до відповідальності за злочини агресії, геноциду, злочини проти людяності і воєнні злочини незалежно від місця їх вчинення. Зокрема, Законом України № 2689-IX від 20.05.2022 доповнено статтю 8 Кримінального кодексу новою частиною, якою запроваджується принцип універсальної юрисдикції щодо перелічених міжнародних злочинів [9]. Таким чином, на національному рівні формується практика виконання міжнародно-правових зобов'язань щодо покарання міжнародних злочинів, і така екстратериторіальна юрисдикція вважається легітимною та бажаною з точки зору світового співтовариства.

Водночас екстратериторіальне застосування норм цивільного та адміністративного права також стає предметом уваги. Прикладом є регулювання персональних даних: Європейський Союз у Загальному регламенті про захист даних (GDPR) 2016/679 [10] передбачив його

дію не лише щодо суб'єктів, розташованих в ЄС, але й щодо іноземних компаній, які обробляють дані громадян ЄС. Це фактично екстратериторіальне охоплення, що змусило підприємства по всьому світу дотримуватися європейських стандартів приватності, якщо вони працюють з даними європейців. Інший приклад – антитрестове (конкурентне) право: США і ЄС притягають до відповідальності транснаціональні корпорації за картельні змови чи зловживання монопольним становищем, навіть коли такі дії мали місце за межами їхніх територій, якщо вони «відчутно впливають» на їхні ринки. Так звана «доктрина ефектів» (effects doctrine) у американському антитрестовому праві дозволяє судам США розглядати справи про антиконкурентні дії іноземних компаній, якщо ці дії мали наслідки для торгівлі в США. Подібно, Європейська Комісія накладала значні штрафи на неєвропейські фірми за порушення конкурентного законодавства ЄС, що також є формою реалізації екстратериторіальної юрисдикції. Хоча такі кроки обґрунтовуються необхідністю захисту економічного порядку та споживачів, деякі держави критикують їх і вимагають узгодження дій у багатосторонньому порядку (через двосторонні угоди про співпрацю конкурентних відомств або в рамках СОТ).

Аналіз зазначеної практики свідчить, що міжнародно-правові стандарти екстратериторіальної юрисдикції є гнучкими і дозволяють державам пристосовувати їх до нових викликів. Проте відсутність чітких універсальних меж інколи призводить до конфліктів юрисдикцій та «подвійного регулювання» тих самих відносин різними державами. У відповідь на це міжнародна спільнота намагається виробити погоджені підходи: укладаються двосторонні та багатосторонні угоди про правову допомогу та екстрадицію, що дозволяють вирішувати питання переслідування злочинців за принципом взаємодоповнюваності юрисдикцій. Крім того, в окремих сферах приймаються глобальні договори, які гармонізують правила юрисдикції (наприклад, Монреальська конвенція 1971 р. щодо злочинів на борту цивільних повітряних суден вимагає від держав встановити юрисдикцію за активним та універсальним принципами). У цілому ж, міжнародна практика свідчить, що успішна реалізація державами екстратериторіальної юрисдикції можлива за умов дотримання міжнародно-правових стандартів і тісної співпраці держав одна з одною, аби уникнути взаємних претензій.

Висновки. Застосування юрисдикції держави поза її територією регулюється комбінацією дозволяючих та обмежувальних норм міжнародного права. З одного боку, держава має суверенне право встановлювати дію свого закону щодо осіб, майна та подій за межами національної території – але лише за наявності загальновизнаної юридичної підстави (принципу) для такої екстратериторіальної юрисдикції. До таких підстав відносяться активне громадянство правопорушника, громадянство потерпілого, необхідність захисту життєво важливих інтересів держави, а також природа самого діяння як такого, що стосується всього міжнародного співтовариства (універсальні злочини). Міжнародно-правові стандарти, сформульовані у практиці та доктрині (включаючи історичний прецедент “Lotus”), підтверджують: держави вільні у розширенні своєї юрисдикції позатериторіально, якщо тільки це не заборонено конкретною нормою міжнародного права і не посягає на суверенні права інших держав.

З іншого боку, міжнародне право містить низку обмежень, покликаних запобігти зловживанню екстратериторіальною юрисдикцією. Головним серед них є принцип невтручання: держава не повинна примусово впроваджувати свої закони на території чужої держави чи щодо чужих громадян у спосіб, що порушує суверенітет останньої. Будь-яке екстериторіальне переслідування повинно ґрунтуватися або на згоді відповідної держави, або на спеціальній нормі (договорі чи звичаї), що це дозволяє. Відтак, хоча міжнародне право і визнає право держав на екстратериторіальну юрисдикцію, воно ж вимагає здійснювати її добросовісно, у межах, необхідних для захисту законних інтересів, та з повагою до прав інших суб'єктів.

Сучасна міжнародна практика демонструє як плюси, так і мінуси застосування державами юрисдикції поза їх територією. З позитивного боку, екстратериторіальна юрисдикція дозволяє притягти до відповідальності осіб, які інакше unikли б покарання через прогалини між державними юрисдикціями – наприклад, воєнних злочинців, міжнародних терористів, корупціонерів, які ховаються за кордоном. Вона також сприяє уніфікації правових стандартів (як у випадку з правами людини або санкційними режимами). Проте негативним наслідком можуть стати конфлікти інтересів держав, дублювання покарань або регулювання, а інколи – політизація правових процесів. Особливо гостро світ побачив це на прикладі односторонніх санкцій та деяких

гучних судових процесів із посиланням на універсальну юрисдикцію, що викликали дипломатичні протести.

Міжнародно-правові стандарти дозволяють державам певну свободу у здійсненні юрисдикції поза національною територією, встановивши при цьому рамки, які впливають із суверенної рівності та міжнародного співробітництва. Найбільш сталими є випадки, коли екстратериторіальна юрисдикція спирається на загальновизнані принципи (активний, пасивний, захисний, універсальний) і реалізується в координації з іншими державами. Міжнародна практика продовжує розвиватися: спостерігається розширення сфер, де держави намагаються застосувати свої закони екстериторіально (фінанси, кіберпростір, екологічні стандарти), що вимагає вироблення нових глобальних домовленостей. Врешті, ефективне та правомірне застосування юрисдикції держави поза її територією можливе лише на основі чіткого дотримання міжнародно-правових стандартів і з урахуванням законних інтересів інших членів міжнародної спільноти.

Список використаної літератури:

1. Permanent Court of International Justice. The Case of the S. S. “Lotus” (France v. Turkey): Judgment of 07 September 1927. Series A, No. 10. URL: <https://law.justia.com/cases/foreign/international/1927-pcij-series-a-no-10.html> (date of application: 10.07.2025).
2. Ходаківська Д. М. Екстериторіальність у застосуванні економічних санкцій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 70. С. 460–465. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/05/76.pdf> (дата звернення: 10.07.2025).
3. Emmenegger S. Extraterritorial Economic Sanctions and Their Foundation in International Law. *Arizona Journal of International & Comparative Law*. 2016. Vol. 33. No. 3. P. 631–659.
4. Schmidt J. The Legality of Unilateral Extraterritorial Sanctions under International Law. *Journal of Conflict and Security Law*. 2022. Vol. 27. No. 1. P. 53–81.
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ, протокол від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 10.07.2025).
6. Crawford J. Brownie's Principles of Public International Law. *Ninth Edition*. Oxford : Oxford University Press. 2019. 872 p.

7. Council Regulation (EC) No 2271/96 of 22 November 1996 protecting against the effects of the extra-territorial application of legislation adopted by a third country, and actions based thereon or resulting therefrom. *Official Journal of the European Communities*. 1996. L 309. P. 1–6. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/1996/2271/oj/eng> (date of application: 10.07.2025).
8. Федеральний кримінальний кодекс Німеччини. URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/> (дата звернення: 10.07.2025).
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини : Закон України від 18.10.2022 № 2689-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2689-20#Text> (дата звернення: 10.07.2025).
10. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний [...] Європарламент, Рада ЄС; Регламент, Міжнародний документ від 27.04.2016 № 2016/679. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text (дата звернення: 10.07.2025).

Zvierieva K. S. Application of a state's jurisdiction outside its territory: international legal standards and international practice

This article examines the legal foundations and contemporary practice of a state's exercise of jurisdiction beyond its national territory. The increasing frequency of situations where states seek to apply their jurisdiction extraterritorially is a significant issue in contemporary international relations, driven by globalization, the rise of transnational crimes like terrorism, corruption, and cybercrime. These extraterritorial actions pose a challenge in balancing the need to ensure accountability and adherence to legal norms with the imperative to respect the sovereignty of other states.

It analyzes the international legal standards and core principles underpinning this practice, including the territorial, personal (nationality-based), protective, and universal principles. While international law traditionally limits coercive state authority to its own borders, it generally permits the extension of national laws extraterritorially, provided recognized grounds exist and there is no violation of imperative norms or other states' sovereignty, as affirmed by the "Lotus" case (1927). The study highlights that effective extraterritorial jurisdiction requires adherence to international legal limitations and robust inter-state cooperation to prevent conflicts. It focuses on international practice, showcasing the United States' broad application of its laws extraterritorially, often based on an "American element" (e.g., US financial systems, control). This often draws criticism from states like the European Union, which view it as an infringement on sovereignty and use "blocking statutes". Conversely, the EU's GDPR extends its reach to foreign companies processing EU citizen data. In criminal matters, countries including Canada, Australia, and Ukraine (for severe international crimes via universal jurisdiction) pursue offenses committed abroad. The article concludes that while extraterritorial jurisdiction is crucial for ensuring accountability for transnational offenses (e.g., war criminals, terrorists) and harmonizing legal standards, its unilateral application can lead to jurisdictional conflicts and diplomatic disputes. Thus, its legitimate exercise demands clear adherence to international legal standards and respect for other states' sovereign rights.

Key words: extraterritorial jurisdiction, territorial principle, nationality principle, universal jurisdiction, sovereignty, international legal standards, international practice.

Дата першого надходження рукопису до видання: 21.07.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.08.2025

Дата публікації: 30.09.2025